

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ДОСЛІДНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У ВІТЧИЗНЯНІЙ ТА ЗАРУБІЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми виявили інтерес вітчизняних дослідників до поставленої проблеми. Розглянуто поняття компетентності, що тлумачиться як те, що дає ключ для розв'язання широкого кола навчальних і життєвих завдань. Узгоджена категорія стала основою для положень Державного стандарту освіти, в якому компетентність формулюється як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Проаналізовано трактування поняття дослідницької компетентності у вітчизняній та зарубіжній літературі. Дослідницька компетентність передбачає вміння співпрацювати, вступати у контакти, легку сумісність, готовність до змін, до самовизначення. Є інтегральною якістю особистості, що виражається у готовності і здатності до самостійного пошуку розв'язку нових проблем і творчому перетворенню дійсності на основі сукупності особистісно-осмислених знань, умінь і навичок, способів діяльності і ціннісних настанов.

Ключові слова: компетентності; дослідницька компетентність; інтегративна характеристика особистості; готовність до змін, до самовизначення; готовність і здатність до самостійного пошуку розв'язку нових проблем.

Постановка проблеми. Відповідно до законів України про освіту основним завданням передбачено формування творчої особистості, тому першочергово звертається увага на розвиток його здібностей і обдаровань.

Справжня школа формування особистості – це школа розвитку індивідуальності, виявлення здібних і талановитих студентів, збагачення їхнього інтелектуального і творчого потенціалу [2], сформованості дослідницької компетентності майбутніх фахівців. Чим більше педагог зможе забезпечити у творчому процесі студентів індивідуальний підхід до них, різнобічно розвивати їхні природні задатки, тим більшу обдарованість виявлятимуть вони у своєму подальшому житті.

Інтеграція України до загальноєвропейського освітнього простору, кардинальні зміни на ринку праці потребують перегляду традиційних підходів до підготовки фахівців у вищій школі та моніторингу ефективності здійснюваних заходів [1; 2].

Мета статті. Розглянути зміст поняття «дослідницька компетентність» у вітчизняній та зарубіжній літературі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми виявили інтерес вітчизняних дослідників до поставленої проблеми. Варто зупинитися на деяких визначеннях поняття «компетентність», які мають різну акцентуацію. Зокрема, публікаціями ЮНЕСКО поняття «компетентність» трактується як поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, що застосовуються у повсякденному житті. Щодо Галузевих стандартів вищої освіти (ГСВО), то відповідно до Методичних рекомендацій з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти компетентнісний підхід «включає знання й розуміння, знання як діяти, знання як бути. Предметна область, в якій індивід добре обізнаний і в якій він проявляє готовність до виконання діяльності» [3, с. 11].

Зазначимо, що І. Бех вважає недоцільним ототожнювати навчальні здібності (знання й уміння) з відповідними компетентностями. Ці навчальні здобутки необхідно трансформувати у життєві компетентності. Науковець трактує сутність поняття «компетентність» як досвідченість суб'єкта у певній життєвій сфері. Він наполягає, що саме змістовий наголос на досвідченості, а не на обізнаності, поінформованості суб'єкта у певній галузі має бути взятий на концептуальне «озброєння» [4].

Т. Байбара зазначає, що компетентність – це володіння учнем компетенцією, що поєднується з його особистісним ставленням до неї і до предмета діяльності [5, с. 31]. Узгоджена категорія стала основою для положень Державного стандарту освіти, в якому компетентність формулюється як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці [6].

Останнім часом з'являються інші дослідження, присвячені означеній проблемі (О. Гура [7], Г. Сомбаманія [8] та ін.) Так, О. Гура науково обґрунтував сутність, структуру психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу, сформулював вимоги до наукової, навчальної, методичної та організаційно-виховної роботи. Вченим визначена психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу як складна особистісно-професійна системна якість, що забезпечує на особистісному рівні самоорганізацію педагога відповідно до вимог професійної діяльності у вищому навчальному закладі [7, с. 558–559].

О. Савченко ключові компетентності тлумачаться як ті, що «дають ключ для розв'язання широкого кола навчальних і життєвих завдань, тому формуються на міжпредметній основі» [9, с. 10], як «спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість ефективно брати участь, діяти у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів» [6].

Галузевий стандарт вищої освіти (ГСВО) передбачає розвиток соціально-особистісної складової у системі компетенцій [3], адже тільки професійно й соціально компетентний фахівець може стати безпосереднім «двигуном» якісних змін у суспільстві.

На сучасному етапі традиційний підхід змінюється на компетентнісний підхід, тому розглянемо дослідницьку компетентність, яка є однією з ключових у підготовці фахівців.

Дану проблему розкрито у роботах М. Архіпової, В. Болотова, М. Голованя, І. Зимньої, В. Константинова, С. Осипової, В. Сотник та ін.

Дослідницьку компетентність вони відносять до ключових і вважають, що дослідницька компетентність формується на основі вродженої якості особистості.

С. Осипова дослідницьку компетентність представляє як інтегральну особистісну якість, що виражається в готовності і здатності самостійно освоювати і отримувати системи нових знань. Це відбувається в результаті перенесення смислового контексту від функціональної діяльності до перетворювальної, базуючись на наявних знаннях, уміннях, навичках і способах діяльності [9].

А. Хуторський [11] дослідницьку компетентність визначає як володіння людиною відповідною дослідницькою компетенцією. Під нею розуміється знання як результат пізнавальної діяльності особистості в певній галузі, методи, методики дослідження, якими він має опанувати для здійснення дослідницької діяльності.

І. Зимня вводить дослідницьку компетентність (як компонент) до «компетентності, що стосується діяльності людини» [12].

О. Ушаков зазначає, що дослідницька компетентність є інтегральною якістю особистості, що виражається у готовності і здатності до самостійного пошуку розв'язку нових проблем і творчому перетворенню дійсності. Відбувається цей процес на основі сукупності особистісно-осмислених знань, умінь і навичок, способів діяльності [13].

Ж. Рассказова представляє дослідницьку компетентність як інтегральну характеристику особистості студента, яка проявляється у його усвідомленій готовності і здатності зайняти активну дослідницьку позицію по відношенню до своєї діяльності і себе як її суб'єкта, самостійно і творчо розв'язувати дослідницькі задачі на основі наявних знань і умінь [14, с. 7–8].

М. Головань визначає дослідницьку компетентність як «цілісну, інтегративну якість особистості, що поєднує в собі знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, ціннісні ставлення та особистісні якості і виявляється в готовності і здатності здійснювати дослідницьку діяльність з метою отримання нових знань шляхом застосування методів наукового пізнання, застосування творчого підходу в цілепокладанні, плануванні, аналізі, прийнятті рішень та оцінці результатів дослідницької діяльності. Причому дослідницька компетентність хоч і є продуктом навчання, але не прямо впливає з нього, а є наслідком саморозвитку особистості того, хто навчається, його особистісного зростання, цілісної самоорганізації і синтезу його пізнавального, діяльнісного і особистісного досвіду» [15, с. 197–198].

Дослідницька компетентність вважається складовою компетентності самовдосконалення особистості. Вона спрямована на засвоєння способів інтелектуального й духовного розвитку людини, як структурний компонент пізнавальної компетентності, яка включає «елементи методологічної, надпредметної, логічної діяльності, способи організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії» [11, с. 55–61].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідницька компетентність передбачає вміння співпрацювати, вступати у контакти, легку сумісність, готовність до змін,

до самовизначення. Розглядається як інтегративна характеристика особистості, яка передбачає володіння методологічними знаннями, технологією дослідницької діяльності, а також визнання їх цінності і готовність до їх використання у професійній діяльності. Дослідницька компетентність є ключовою, основою для розвитку інших компетентностей, оскільки допомагає людині навчатися протягом життя, стати конкурентноздатною, успішною у подальшому житті.

Список використаної літератури

1. Кучай О. Використання мультимедійних технологій у підготовці вчителів початкових класів : навчальний посібник. Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2015. 52 с
2. Кучай Т.П. Осуществление экологического воспитания учеников – главная мировая проблема. *Вектор науки Тольятинского государственного университета*. 2010. №2(2). С. 81–84.
3. Методичні рекомендації з розроблення складових галузевих стандартів вищої освіти (компетентнісний підхід) / Укладачі: В. Л. Гуло, К. М. Левківський, Л. О. Котоловець, Н. І. Тимошенко, В. П. Погребняк, А. В. Гончарова, М. О. Присенко, М. В. Симонова, Н. В. Крошко. Київ: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2013. – 92 с.
4. Бех І. Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. URL: <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>.
5. Байбара Т.М. Компетентнісний підхід в початковій ланці освіти: теоретичні засади. *Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: теоретичні аспекти: Дайджест 1* / Укл. О. В. Онопрієнко. Донецьк: Каштан, 2011. 98 с.
6. Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти. Постанова Кабінет Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>.
7. Гура О.І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури: дис. ... д-ра пед. наук. – 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Запоріжжя. Класичний приватний університет, 2008. – 560 с.
8. Сомбаманія Г.М. Формування науково-дослідницької культури майбутніх магістрів в умовах ступеневої освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Одеський національний ун-т імені І.І. Мечнікова, 2010. 179 с.
9. Савченко О.Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. *Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: теоретичні аспекти: Дайджест 1* / Укл. О. В. Онопрієнко. Донецьк: Каштан, 2011. С. 3–14.
10. Осипова С.И. Развитие исследовательской компетентности одаренных детей. URL: www.fkgru.ru/conf/17.doc.
11. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование*. 2003. № 2. С. 55–61.
12. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
13. Ушаков А.А. Развитие исследовательской компетентности учащихся общеобразовательной школы в условиях профильного обучения : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Адыгейский государственный университет. Майкоп, 2008. 26 с.
14. Рассказова Ж.В. Формирование исследовательской компетентности обучающихся 8–9 классов в условиях общеобразовательной организации : автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Северо-Осетинский государственный университет им. К.Л. Хетагурова. Владикавказ, 2014. 22 с.
15. Головань М.С. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2012. № 5(23). С. 196–205.

References

1. Kuchai, O. (2015). *Use of multimedia technologies in the preparation of primary school teachers: a manual*. Cherkasy: publisher Chabanenko Yu.A. (in Ukr.).
2. Kuchai, T.P. (2010). Implementation of ecological education of students - the main world problem. *The Vector Science of Toliati State University*, 2(2), 81–84. (in Rus.).
3. *Guidelines for the development of components industry standards for higher education (competence approach)* / Authors: V.L. Gulo, K. Levkovsky, L.O. Kotolovets, N.I. Timoshenko, V. Pogrebnyak etc. Kyiv: Institute of Innovative Technologies and Educational Content of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 2013. 92. (in Ukr.).
4. Bekh, I.D. (2012). *Competency Approach in Modern Education*. Retrieved from <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>. (in Ukr.).
5. Baibara T.M. (2011) Competency approach in the initial link of education: theoretical background. *Formation of key and subject competences of junior pupils in the educational process: theoretical aspects: Digest 1*. Donetsk: Chestnut. (in Ukr.).
6. *On Approval of the State Standard of Primary General Education*. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 20, 2011 No. 462. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF>.
7. Gura, O.I. (2008). *Theoretical and methodological foundations of formation of psychological and pedagogical competence of a teacher of a higher educational establishment in the conditions of a magistracy* (Doctor of Science dissertation). Zaporizhzhia: Classic Private University. (in Ukr.).
8. Sombamania, G.M. (2010). *Formation of the research culture of future masters in conditions of graduate education* (PhD dissertation). Odessa: Odessa National University named after I.I. Mechnikova. (in Ukr.).
9. Savchenko, O. Ya. (2011). The quality of elementary education: the essence and factors of influence. *Formation of key and subject competences of junior pupils in the educational process: theoretical aspects: Digest 1*. Donetsk: Chestnut. 3–14. (in Ukr.).

10. Osipova, S.I. *The development of research competence of gifted children*. Retrieved from www.fkgpu.ru/conf/17.doc.
11. Khutorskoy, A.V. (2003) Key Competencies as a Component of the Personally Oriented Education Paradigm. *Public Education*, 2, 55–61. (in Rus.).
12. Zimniaya I.A. (2003). Key competences - a new paradigm of the result of education. *Higher education today*, 5, 34–42. (in Rus.).
13. Ushakov A.A. (2008). Development of research competence of students of general education school in conditions of profile education: author's abstract. (PhD dissertation). *Thesis*. Maikop: Adyghe State University. (in Rus.).
14. Rasskazova, Zh.V. (2014). Formation of the research competence of the students of grades 8-9 in the conditions of the educational organization (PhD dissertation). *Thesis*. Vladikavkaz: North Ossetian State University named after. K L. Khetagurov. (in Rus.).
15. Golovan, M.S. (2012). Model of formation of research competence of future specialists in the process of professional training. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 5 (23), 196–205. Sumy: Sumy MPU named after A.S. Makarenko. (in Ukr.).

BIDA Olena,

Doctor in Pedagogy, Professor, Professor of Primary Education Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy
e-mail: tetyanna@ukr.net

CONTENTS OF "RESEARCH COMPETENCE" CONCEPT IN DOMESTIC AND FOREIGN LITERATURE

Abstract. *Analyzing psychological and pedagogical literature, we have found the interest of domestic researchers to the problem. The concept of competence, which is interpreted as giving the key to solving a wide range of educational and life problems, is considered. The agreed category has become the basis for the provisions of the State Standard of Education, in which competence is formulated as acquired in the learning process, an integrated ability of the individual, consisting of knowledge, experience, values and attitudes that can be holistic in practice. The interpretation of the concept of research competence in the national and foreign literature is analyzed. Research competence involves the ability to collaborate, make contacts, easy interoperability, readiness for change, self-determination. Is an integral quality of the personality, expressed in readiness and ability to independently search for a solution to new problems and the creative transformation of reality on the basis of a set of personally-meaningful knowledge, skills and abilities, methods of activity and value orientations.*

Research competence is considered as an integrative characteristic of the individual, which involves possession of methodological knowledge, technology of research activity, as well as recognition of their value and readiness for their use in professional activities. Research competence is a key, basis for the development of other competences, because it helps a person to learn throughout life, become competitive, successful in future life.

Research competence is considered to be a component of the competence of self-improvement of the individual. It is aimed at assimilating the methods of intellectual and spiritual development of man as a structural component of cognitive competence, which includes «lements of methodological, supramental, logical activity, methods of organization of goal-setting, planning, analysis, reflection».

Keywords: *competence; research competence; integrative characteristic of personality; readiness for change; self-determination; readiness and ability to independently search for solutions to new problems.*

*Одержано редакцією 08.10.2017
Прийнято до публікації 14.10.2017*